

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

**Факультет ветеринарної медицини та
тваринництва
Кафедра внутрішньої патології та
морфології**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до виконання курсової
роботи з навчальної
дисципліни

«ВНУТРІШНІ ХВОРОБИ ТВАРИН»

Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Галузь знань: 21 «Ветеринарія»

Спеціальність 211 «Ветеринарна медицина»

Освітня програма: «Ветеринарна медицина»

Житомир 2025

Укладачі:

Володимир ГОНЧАРЕНКО кандидат ветеринарних наук, доцент кафедри внутрішньої патології та морфології

Анатолій ДУБОВИЙ кандидат ветеринарних наук, доцент кафедри внутрішньої патології та морфології

Рецензенти:

зав. кафедри внутрішньої патології та морфології, д. вет. наук, професор Гуральська С. В.

к. вет. наук, доцент кафедри ветеринарної епідеміології Романишина Т. О.

Методичні рекомендації розглянуті та схвалені на засіданні кафедри внутрішньої патології та морфології Поліського національного університету (протокол № 1 від 26.08.2025) і засіданні навчально-методичної комісії факультету ветеринарної медицини та тваринництва Поліського національного університету (протокол № 1 від 29.05.2025).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1.ЗАГАЛЬНІ ОЛОЖЕННЯ.....	5
2. КЕРІВНИЦТВО КУРСОВОЮ РОБОТОЮ.....	7
3.ВИБІР ТЕМИ.....	8
4.ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ	8
5.ЗАХИСТ КУРСОВОЇ РОБОТИ.....	10
5.1. Організація процесу захисту.....	10
5.2.Критерії оцінювання курсової роботи.....	11
6.РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	13
Додаток А.....	15
Додаток Б.....	16
Додаток В.....	17
Додаток Г.....	29

ВСТУП

«Внутрішні хвороби тварин» – профілюючий предмет, який формує лікаря ветеринарної медицини високої кваліфікації з глибокими теоретичними знаннями, логічним мисленням, що вміє аналізувати динаміку розвитку патологічного процесу, зробити висновок про суть хвороби, тобто, поставити діагноз, обґрунтування курсу лікування.

Вчення про внутрішні хвороби тварин формує лікарське мислення. Значення цього вчення виходить за межі проблеми профілактики і лікування внутрішніх хвороб тому, що методи і засоби знаходять досить широке застосування і в інших областях Ветеринарної медицини. Практична значимість дисципліни полягає у масовості цих хвороб, які займають переважне місце у патології тварин, наносячи великі економічні збитки.

Важливим у діяльності лікаря ветеринарної медицини є його практичні навички, оскільки висококваліфікований лікар має бути не лише теоретиком, а й практиком.

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Курсова робота з дисципліни «Внутрішні хвороби тварин» є письмово виконаною самостійною навчально-дослідницькою роботою, що розкриває теоретичні аспекти і практичні навички у майбутнього фахівця з обраної теми.

Мета курсової роботи полягає у підготовці здобувачів вищої освіти до самостійного виконання дослідницької роботи, в оволодінні практичними навичками фахівця з ветеринарної медицини та у розвитку їх творчого і професійного потенціалу.

Курсова робота у процесі навчання здобувача вищої освіти може розглядатися як один з етапів оволодіння методикою науково-дослідницької діяльності, який виконується за активної допомоги і консультації викладача-керівника. Він базується на проведенні загальних та спеціальних досліджень тварин, з метою встановлення діагнозу хвороби, призначенні відповідного лікування та встановленні його ефективності, а також на вивченні наукових джерел з обраної теми і методичних рекомендацій до виконання курсової роботи.

Виконання курсової роботи вимагає від здобувача не тільки знань загальної і спеціальної літератури з теми дослідження, але й умінь аналізувати, рецензувати наукові досягнення в досліджуваній галузі науки, пов'язувати питання теорії з практикою, здійснювати статистичні та інші розрахунки й оцінки, робити узагальнення, висновки і рекомендації.

Курсова робота з дисципліни «Внутрішні хвороби тварин» в системі професійної підготовки майбутніх фахівців з ветеринарної медицини виконується в *10-му семестрі* у вигляді «*Історії хвороби*» з проведенням курації хворої тварини.

Ведення історії хвороби – невід'ємна частина повсякденної роботи лікаря ветеринарної медицини.

Мета проведення курації хворої тварини – це розвиток у майбутніх лікарів клінічного мислення, вміння використовувати на практиці теоретичні знання під час розв'язання діагностичних та лікувальних завдань, навчання основ ветеринарної терапії, умінь проводити маніпуляції з хворою твариною згідно «Європейської конвенції про захист хребетних тварин» (Страсбург, 1985).

Під час курації хворої тварини майбутні лікарі ветеринарної медицини закріплюють практичні навички з повного

обстеження хворої тварини, яке передбачає: анамнез, клінічне обстеження, відбір та дослідження патологічного матеріалу, проведення диференційного діагнозу. Історія хвороби відображає уміння здобувача вищої освіти послідовно вивчати всі відомості про тварину, правильно аргументувати й формулювати діагноз, проводити обґрунтовану диференційну діагностику, логічно ставити остаточний діагноз, призначати адекватне лікування.

Завдання курсової роботи:

- закріплення, поглиблення і розширення теоретичних знань здобувачів та їх практичних умінь і навичок відповідно до змісту дисципліни;

- формування умінь самостійно проводити наукове дослідження, аналізувати і критично оцінювати досліджуваний науковий та практичний матеріал;

- вироблення у здобувачів вищої освіти навичок базової дослідницької та самостійної роботи, пов'язаної з пошуком, систематизацією й узагальненням наявної наукової і навчальної літератури;

- розвиток наукового мислення і творчих здібностей здобувачів, а також навичок практичного застосування теоретичних знань;

- ознайомлення з методами і методикою проведення наукового дослідження та обробки його результатів.

- підготовка здобувачів до складнішого завдання – виконання кваліфікаційної роботи.

У процесі виконання курсової роботи здобувачі вищої освіти розвивають і вдосконалюють такі Загальних (ЗК): ЗК 08. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями. Спеціальних (СК): СК 02. Здатність використовувати інструментарій, спеціальні пристрої, прилади, лабораторне обладнання та інші технічні засоби для проведення необхідних маніпуляцій під час професійної діяльності; СК 04. Здатність проводити клінічні дослідження з метою формулювання висновків щодо стану тварин чи встановлення діагнозу; СК 06. Здатність здійснювати відбір, пакування, фіксування і пересилання проб біологічного матеріалу для лабораторних досліджень; СК 08. Здатність планувати, організовувати та реалізовувати заходи з лікування тварин різних класів і видів, хворих на незаразні, інфекційні та інвазійні хвороби; СК 13. Здатність

розробляти стратегії профілактики хвороб різної етіології.

Програмні результати навчання при написанні курсової роботи: (ПРН): ПРН 03. Визначати суть фізико-хімічних і біологічних процесів, які відбуваються в організмі тварин у нормі та за патології; ПРН 04. Збирати анамнестичні дані під час реєстрації та обстеження тварин, приймати рішення щодо вибору ефективних методів діагностики, лікування та профілактики хвороб тварин; ПРН 05. Установлювати зв'язок між клінічними проявами захворювання та результатами лабораторних досліджень. ПРН 06. Розробляти карантинні та оздоровчі заходи, методи терапії, профілактики, діагностики та лікування хвороб різної етіології; ПРН 08. Здійснювати моніторинг причин поширення хвороб різної етіології, розробляти заходи, спрямовані на захист населення від хвороб, спільних для тварин і людей; ПРН 15. Знати правила зберігання різних фармацевтичних засобів та біопрепаратів, шляхів їх ентерального чи парентерального застосування, розуміти механізм їх дії, взаємодії та комплексної дії на організм тварин; ПРН.21 Формулювати висновки щодо експлуатації та лікування тварин різних класів і видів, профілактики їх заразних та незаразних хвороб.

2. КЕРІВНИЦТВО КУРСОВОЮ РОБОТОЮ

Виконання курсової роботи контролює керівник – викладач кафедри. Відсутність керівника не допускається.

Завдання керівника – консультувати щодо проведення лабораторних досліджень, встановлення вірного діагнозу, призначення, сприяти формуванню наукового мислення, самостійності думок, творчих навичок, розвитку мови здобувачів вищої освіти; навчити докладати і роз'яснювати зміст своєї роботи, Обґрунтовувати призначене лікування та його доцільність і аргументувати висновки.

Функції керівника:

- допомагає в проведенні лабораторних досліджень, встановленні точного діагнозу і, відповідно, формулюванні теми курсової роботи;
- формулює завдання на виконання курсової роботи;
- надає допомогу у формулюванні мети і завдань дослідження, контролює хід виконання роботи, але не пропонує

готових рішень;

- рекомендує необхідну для вивчення наукову, методичну та спеціальну літературу;
- систематично контролює хід роботи та виконання завдань;
- перевіряє остаточний варіант курсової роботи, рецензує і оцінює роботу.

3. ВИБІР ТЕМИ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Вибір теми – досить важливий етап підготовки курсової роботи.

При цьому необхідно враховувати:

- відповідність теми курсової роботи діагнозу хворої тварини, поставленому за результатами проведених досліджень;
- наявність можливостей використання у ході дослідження конкретного дослідного матеріалу;
- відповідність теми курсової роботи науковим інтересам та можливостям студента.

Вибір загального напрямку та тематики дослідження при виконанні курсової роботи здійснюється здобувачем на основі орієнтовного переліку тем, запропонованих керівником (викладачем кафедри) та з урахуванням особистих наукових уподобань здобувачів. Орієнтовні тематики курсових робіт представлені у ДОДАТКУ А.

4. ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Курсова робота виконується здобувачами в поза аудиторний час. Строк виконання встановлюється навчальним планом. За кожним здобувачем закріплюється хвора тварина, яка протягом 2-3 діб, повинна бути клінічно обстежена з лабораторним аналізом крові, сечі тощо.

Об'єм написання курсової роботи 15 – 20 сторінок машинописного тексту. Текст розміщують на стандартних листках формату А4 з полями: верхнє та нижнє – 2 см. ліве – 3 см, праве – 1,5 см. Текст розміщується на одній стороні листа. Заголовки виділяють великими літерами. Схема виконання курсової роботи наводиться в ДОДАТКУ Б

При написанні курсової роботи здобувач повинен

використовувати спеціалізовану літературу за обраною темою.

Список використаних джерел формується здобувачем освітнього ступеня за вибором одним із таких способів:

- у порядку появи посилань у тексті;
- в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків;
- у хронологічному порядку.

Бібліографічний опис списку використаних джерел оформлюється відповідно до вимог Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» (ДОДАТОК В).

Список використаних джерел у курсовій роботі має налічувати не менше 15 найменувань.

Додатки оформлюються як продовження курсової роботи і розміщуються після списку використаних джерел. До додатків може включатися допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття курсової роботи.

Курсова робота повинен мати тверду обкладинку (швидкозшивач) та титульний лист (акуратно підписаний).

Після перевірки курсової роботи проводиться її захист. Робота подається керівнику щонайменше за тиждень до захисту. Курсову роботу переглядає викладач – керівник курсової роботи відповідно до критеріїв її оцінювання і виставляє попередню оцінку. Відзначаються позитивні сторони і недоліки роботи, допущена чи не допущена вона до захисту, виставляються відповідні бали щодо оформлення пояснювальної записки та ілюстрованої частини. Керівник, перевіривши роботу, може повернути її для доопрацювання разом із письмовими зауваженнями.

Здобувач повинен усунути виявлені недоліки у встановлений термін, після чого робота остаточно оцінюється. Інші позитивно оцінені проект допускаються до захисту.

Здобувач вищої освіти здає оформлену курсову роботу на кафедру у встановлені терміни, про що старший лаборант робить запис у журналі реєстрації курсових робіт.

5. ЗАХИСТ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Захист курсової роботи відбувається прилюдно перед комісією, яка складається з трьох осіб, а саме: завідувача кафедри, наукового керівника проекту і викладача, який викладає дисципліну.

Склад комісії щодо захисту курсових робіт затверджується рішенням кафедри, на якій виконується робота.

Результати курсової роботи представляються здобувачем у доповіді, яка публічно виголошується під час захисту.

Слід пам'ятати, що захист роботи – це не тільки демонстрація знань літератури, яка має пряме відношення до теми праці, не тільки звіт з вузької спеціальної теми, але й своєрідний екзамєн зі спеціальності, в якому здобувач зобов'язаний виявити свою ерудицію у володінні категоріями та поняттями з дисципліни.

5.1. Організація процесу захисту

Захист проекту здійснюється за встановленим графіком перед комісією у складі завідувача кафедри, наукового керівника та викладача кафедри у терміни, передбачені розпорядженням деканату. До захисту здобувач отримує свою роботу, знайомиться з питаннями по роботі й готується аргументовано відповісти на зауваження й запитання.

Процес захисту включає такі змістовні частини:

1. Оголошення індивідуальної інформації (ППП, курс, група).
2. Тема курсової роботи.
3. Коротке (до 5 хвилин) усне повідомлення автора курсова робота про проведене дослідження і його основні результати. У повідомленні повинні бути представлені: цілі та завдання роботи; ступінь вивченості теми; основні результати роботи і висновки; пропозиції автора.
4. Відповіді на запитання членів комісії. Кожний член комісії може задати до трьох питань.

У процесі захисту членами комісії оцінюється глибина знань студентом досліджуваної теми, уміння вести дискусію, обґрунтовувати й відстоювати свою точку зору, чітко відповідати на поставлені запитання.

Потрібно мати на увазі, що остаточна оцінка залежить від захисту й може бути як вищою, так і нижчою за попередню. Оцінки

оголошуються і виставляються викладачем у відомість і залікову книжку здобувача.

5.2. Критерії оцінювання курсової роботи

Робота подається керівнику щонайменше за десять днів до захисту, перед цим офіційно перевіривши її на наявність академічного плагіату. У роботу вкладається звіт подібності про перевірку її системою Strike Plagiarism. Оцінюється курсова робота членами комісії після її захисту студентом за 100-бальною шкалою.

Загальна кількість балів включає оцінки:

- змісту, власних результатів досліджень, оформлення курсової роботи (до 60 балів);
- захисту курсової роботи (до 40 балів).

Критерії оцінювання змісту, власних результатів досліджень, оформлення курсової роботи:

55–60 балів – зміст курсової роботи відповідає темі; розділи опрацьовані в повному обсязі, результати виконаних завдань/досліджень і висновки характеризується логічністю викладу теоретичних і практичних знань; залучені матеріали фахових видань, монографій, збірників тез; етика посилань дотримана; співпраця з керівником дотримана; оформлення курсової роботи відповідає вимогам до тексту, шрифту, полів, оформленню списку літератури, таблиць, рисунків; стилістичні і граматичні норми дотримано.

45–54 балів – матеріал окремих розділів курсової роботи неповний, аналіз конкретний, але з невисоким рівнем його інформаційного забезпечення; залучені матеріали навчальних підручників та посібників, періодичних видань; етика посилань дотримана частково; зауваження керівника враховані; курсова робота, в основному, оформлена згідно з установленими вимогами, але є незначні помилки і неточності.

36–44 балів – зміст окремих розділів роботи не відповідає темі, результати виконаних завдань/досліджень і висновки окремих тем не мають логічного викладу теоретичних і практичних знань; відсутній чіткий опис процедури проведення досліджень; не дотриманий регламент виконання роботи; зауваження керівника частково враховані; курсова робота, в основному, оформлена згідно з установленими вимогами, але якість табличного та

ілюстративного матеріалу погана, є стилістичні та граматичні помилки

1–35 балів – зміст більшості розділів курсової роботи не відповідають темі; аналіз поверхневий, інформаційні дані використано недостатньо і пасивно; залучені матеріали лише навчальних підручників та посібників, етика посилань не дотримана; співпраця з керівником недотримана; курсова робота оформлена неохайно з грубими порушеннями установлених вимог.

Критерії оцінювання захисту курсової роботи:

35–40 балів – здобувач виявляє глибокі знання з теми курсової роботи; бездоганно відповідає на всі поставлені питання; аргументовано захищає свою позицію; відмінно володіє культурою презентації власних досліджень і застосування мультимедійної техніки.

28–34 балів – доповідь змістовна; здобувач дає відповіді на всі поставлені питання, але у відповідях не може вийти за межі теми; послідовність висвітлення алгоритму доповіді недотримана; якість презентації добра.

21–27 балів – доповідь здобувача незмістовна; відповіді на питання нечіткі та неоднозначні; знання здобувача по темі мають загальний характер; регламент виступу порушений; якість презентації задовільна.

1–20 балів – здобувач не володіє матеріалом курсової роботи; доповідь побудована нелогічно, без послідовності викладу основних результатів досліджень; здобувач неспроможний надати відповіді на поставлені питання; якість презентації незадовільна.

За результатами оцінки змісту, власних результатів досліджень, оформлення, захисту курсової роботи виставляється загальний бал за 100-бальною шкалою, який записується на титульному аркуші курсової роботи та проставляється в екзаменаційну відомість і залікову книжку здобувача.

Шкала оцінювання: національна та шкала університету

Сума балів за шкалою університету (за всі види освітньої діяльності)	Оцінка за національною шкалою	
	для, курсового проєкту (роботи)	для заліку

90-100	Відмінно	Зараховано
75-89	Добре	
60-74	Задовільно	
менше 60	Незадовільно	Не зараховано

6. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Загальна терапія і профілактика внутрішніх хвороб тварин : практикум / Левченко В. І. та ін.; за ред. В.І. Левченка. Біла Церква, 2000. 224 с.
2. Внутрішні хвороби тварин / Левченко В. І. та ін.; за ред. В. І. Левченка. Біла Церква, 2001. Ч. 2. 544 с.
3. Внутрішні хвороби тварин / Цвіліховський М. І. та ін. Київ : Арістей, 2004. 139с.
4. Внутрішні хвороби тварин: практикум. / Цвіліховський М. І. та ін. Київ : Арістей, 2005. 148 с.
5. Внутрішні хвороби тварин / Левченко В. І. та ін.; за ред. В. І. Левченка. Біла Церква, 2012. Ч. 1. 528 с.
6. Внутрішні незаразні хвороби тварин: підруч. / Цвіліховський М. І. та ін. 3-є вид., переробл. та доповн. Київ: Аграрна освіта, 2014. 614с.

Допоміжна

1. Hural'ska S., Yevtukh, L., Hryshchuk, H., Honcharenko, V., & Zakharin, V. (2025) Technology of manufacture and efficacy of obstetric pessaries for preventive therapy in cows. Scientific Horizons, 28(4), 9-19. doi: 10.48077/scihor4.2025.09. <https://drive.google.com/file/d/1co7UKoM3ez2tLCb24jeEi8lIVyu6TY8w/view?usp=sharing>
2. Biswal, S., Nayak, D. C., Parida, G. S., & Sardar, K. K. (2009). Biochemical studies on blood metabolites in ketotic crossbred cows following treatment. The Indian Journal of Veterinary Sciences and Biotechnology, 5(1), 75–78. URL: <https://indianjournals.com/ijor.aspx?target=ijor:ijfv&volume=5&issue=1&article=033&type=pdf>.
3. Boghian, V. (2018). Ethio-pathogenetic mechanisms involved in ketosis of dairy cows. Rev Rom Med Vet, 28(4), 46–50. URL:

4. Chuang, X. U., Shen, T. Y., Yao, Y., Yu, H., Xia, C., & Zhang, H. (2016). Blood clinicopathological differences between type I and II ketosis in dairy cows. *Indian Journal of Animal Research*, 50(5), 753–758. DOI: 10.18805/ijar.7495.
5. Deniz, A. (2011). Subclinical ketosis in dairy cattle – the silent profit robber. *International Dairy Topics*, 10(6), 7–9. URL: <http://www.positiveaction.info/pdfs/arti-cles/dt10.6p7.pdf>
6. Gryshchenko, V. A. (2019). Blood and acid composition of blood and biles in calves at enteropathology and application of milk phospholipides. *Ukrainian Journal of Veterinary Sciences*, 10(4), 36–42. DOI: 10.31548/ ujsvs2019.04.005 (in Ukrainian)
7. Макарін А., Чумаченко В. Взаємозв'язок між рівнем кетонемії та показниками резистентності у корів і новонароджених телят. *Ветеринарна медицина України*. 1999. №3. С. 32.
8. Левченко В.І. Сахнюк В.В. Кетоз високопродуктивних корів: етіологія та діагностика. *Ветеринарна медицина України*. 2002. №2. С. 18–20.
9. Nishi Y, Tsukano K, Otsuka M, Tsuchiya M, Suzuki K. Relationship between bronchoalveolar lavage fluid and plasma endotoxin activity in calves with bronchopneumonia. *J Vet Med Sci*. 2019 Jul 19;81(7):1043-1046 с.
10. Braun U., Gerspach C., Brammertz C. The frequency of abnormal ultrasonographic findings in the lungs of 129 calves with bronchopneumonia. *Schweiz Arch Tierheilkd*. 2018 Dec;160 с.
11. Griffin D, Chengappa MM, Kuszak J. et al. Bacterial pathogens of the bovine respiratory disease complex. *Vet Clin North Am Food Anim Pract* 2010; 16с.
12. Антоненко П. Рослинний препарат проти бронхопневмоній у телят. *Тваринництво України*. 2007. № 10 32–34 с.
13. Карпуть І.М., Ковбасенко М.Х., Костина М.О., Внутрішні незаразні хвороби тварин (оновлені видання 2008–2022 рр.) 69-80 с.
14. Сидоренко, О. В. Нефроз у собак: діагностика та лікування. Харків: Видавництво ХНУ, 2018. 215 с.
15. Баранов, В. І. Клінічні аспекти нефрозу у тварин. Київ: АгроПросвіт, 2019. 140 с.

16. Смирнова, Л. Ю. Тваринництво і ветеринарія: патології сечовивідної системи. Львів: ЛДУВМ, 2020. 320 с.
17. Дорошенко, Т. А. Ветеринарна терапія: хвороби нирок у собак. Київ: Вища школа, 2016. 260 с.
18. Федоренко, І. О. Нефрологія у ветеринарії. Одеса: ОДУВМ, 2021. 300 с.
19. Ковальчук, А. І. Нефрити та нефрози у собак. К.: Наукова думка, 2015. 220 с.
20. Харченко, О. А. Патолофізіологія хвороб сечової системи у собак. Львів: Видавництво ЛНУ, 2018. – 180 с.
21. Бойко, П. В. Сучасні методи діагностики нефрозу у собак. Журнал ветеринарної медицини, 2020. № 12. С. 45-50.
22. Сорока, М. В. Ниркова недостатність у собак: клінічний підхід до лікування. Ветеринарна медицина, 2019. № 6. С. 67-74.
23. Шевченко, І. М. Лабораторні методи діагностики нефрозу у тварин. Київ: Наукове видання, 2017. 130 с.
24. Green, J. A. Canine Nephropathy: Diagnosis and Treatment. Veterinary Journal, 2015. Vol. 204. P. 25-30.
25. Thompson, J. M. Pathophysiology of Kidney Disease in Dogs. Veterinary Clinics of North America: Small Animal Practice, 2018. Vol. 48(4). – P. 639-651.
26. Clarke, D. A., et al. Chronic Kidney Disease in Dogs: Understanding the Pathophysiology and Treatment Approaches. Veterinary Medicine Journal, 2017. Vol. 19(2). P. 103-109.
27. Gawronski, A. The Clinical Management of Nephrosis in Dogs. Animal Health Journal, 2016. Vol. 58(1). – P. 55-60.
28. Бусол В. О., Левченко В. І., Фукс П. П., Завірюха А. І. Діагностика, профілактика і терапія шлунково-кишкових хвороб новонароджених телят. Методичні рекомендації. Тваринництво України, 1995, №3, С. 16-25.
29. Cho Y., VanLeeuwen J., Leslie K. et al. An overview of calf diarrhea – infectious etiology, diagnosis, and intervention. Veterinary Clinics of North America: Food Animal Practice, 2014; 30(1): 1-17.
30. Foster D.M. Pathophysiology of Diarrhea in Calves. Veterinary Clinics of North America: Food Animal Practice, 2009.
31. Gomez D.E. et al. Calf Diarrhea Is Associated With a Shift From Obligated to Facultative Anaerobes. Frontiers in Veterinary Science, 2022.

12. Електронні інформаційні ресурси

1. Навчальне середовище Moodle <http://m.polissiauniver.edu.ua/cours>
2. Бібліотечно-інформаційний ресурс (наукові статті, автореферати дисертацій та дисертації, навчальні матеріали, статистичні матеріали, наукові звіти):
 - інституційний репозитарій Поліського національного університету (<http://ir.polissiauniver.edu.ua/?locale=ua>);
 - Житомирська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олега Ольжича (<http://www.lib.zt.ua/>, 10014, м. Житомир, Новий бульвар, 4, +380 (0412) 37-34-65);
 - Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua/>, м. Київ, просп. Голосіївський, 3, +380 (44) 524-81-36).

ОРІЄНТОВНІ ТЕМИ КУРСОВИХ РОБІТ

1. Тимпанія рубця.
2. Гастроентерит телят, поросят.
3. Травматичний ретикулоперикардит ВРХ
4. Травматичний ретикулоперитоніт у кози.
5. Закупорка книжки у ВРХ.
6. Диспепсія телят, проста.
7. Диспепсія поросят.
8. Гіпокальціємія у корів.
9. Білом'язева хвороба поросят.
10. Білом'язева хвороба телят.
11. А гіповітаміноз телят
12. Аліментарна анемія поросят.
13. Д гіповітаміноз у молодняка.
14. Пієлонефрит у кішки
15. Гіпоглікемія поросят.
16. Сечокам'яна хвороба птахів.
17. Гіпокупроз у ВРХ
18. Енцефаломієліт.
19. С.гіповітаміноз хутр. звірів
20. Остеодистрофія у корів.
21. Гіпокобальтоз ВРХ.
22. Бронхопневмонія ягнят.
23. Атонія ВРХ.
24. Нефроз собак.
25. Крупозна пневмонія великої рогатої худоби.
26. Гіпотонія передшлунків у кози.
27. Токсична диспепсія у телят.
28. Нефрит у бичка на відгодівлі.
29. Крупозна пневмонія у коня.
30. Кетоз у корів.
31. Хронічна ниркова недостатність у котів
32. Холелітіаз у собак.
33. Гепатоз у собак.
34. Гепатит у бичка.
35. Гнійна пневмонія у коня.
36. Бронхіт овець.
37. Трахеїт корів.
38. Екламсія у норок.
39. Гостре розширення шлунка у коня.
40. Закупорка стравоходу.
41. Ларингіт телят.
42. Епілепсія у собак.
43. Гайморит собак.
44. Цукровий діабет у kota
45. В₂ гіповітаміноз у курей
46. Катаральна бронхопневмонія.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРС
ИТЕТ ФАКУЛЬТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА ТВАРИННИЦТВА
Кафедра внутрішньої патології та морфології

КУРСОВА РОБОТА (ІСТОРІЯ ХВОРОБИ)
з навчальної дисципліни
«ВНУТРІШНІ ХВОРОБИ ТВАРИН»
на тему:

Виконав (ла)

Студент (ка) _____ курсу _____ групи

Галузі знань 21 «Ветеринарія»

Спеціальності 211 «Ветеринарна медицина»

Освітній ступінь «Магістр»

(ПІБ студента або студентки)

Керівник _____

(ПІБ, посада, вчене звання, науковий ступінь)

Національна шкала _____

Кількість балів ECTS

Члени комісії

_____ (підпис) _____ (прізвище та

_____ ініціали) (підпис)

(прізвище та ініціали) (підпис)

_____ (прізвище та

_____ ініціали

Житомир 20__

Розділ 1. Registratio

1. Порядковий номер;
2. Дата і час дослідження тварини;
3. Вид тварини;
4. Стать тварини;
5. Вік тварини (місяць і рік народження):
6. Кличка.
7. Інвентарний номер, номер бирки і т.п.;
8. Масть і прикмети тварини;
9. Жива маса тварини;
10. Порода і породність тварини;
11. Продуктивність тварини;
12. Власник тварини;
13. Адреса власника і місцезнаходження тварини;
14. Діагноз при надходженні на стаціонарне лікування.(первинний діагноз);
15. Діагноз заключний;
16. Результати лікування;
17. Дата вибуття тварини з клініки;
18. Кількість днів лікування;
19. Підпис куратора.

Розділ 2. Anamnesis vitae et anamnesis morbi

A. Anamnesis de vita animalis

Анамнез життя – в цьому розділі необхідно надати наступні дані: 1) походження тварини (доморощене чи придбане); 2) умови догляду та утримання; 3) умови годівлі та водонапування, раціон на день обстеження, кратність годівлі, кількість кормів, хімічний склад кормів; 4) призначення тварини - дійна, на відгодівлі, робоча, характер експлуатації і т.п.; 5) вагітність на даний час; б) кількість лактацій; 7) які проводились діагностичні дослідження та профілактичні обробки (дата та результати); 8) санітарно-епізоотичний стан господарства.

B. Anamnesis de morbi animalis

Анамнез хвороби включає дані про перенесені раніше хвороби, коли і за яких обставин захворіла тварина, в чому проявилось захворювання, які клінічні симптоми зникли на протязі захворювання, які з'явилися, яка лікувальна допомога надавалась, ким та коли?

Розділ 3. *Exploratio propria clinical status praesents animalis*

В цьому розділі описують об'єктивні дані, отримані в день і час обстеження хворої тварини:

A. Exploratio stains communis

Проводять дослідження в наступній послідовності: Визначають температуру, частоту пульсу та дихання (ТПД)

Записи ведуть щоденно в формі таблиці:

Таблиця

Добові коливання температури, частоти пульсу та дихання тварини

Дата	Т., °С		ЧП, уд/хв.		ЧД, рух/хв.	
	ранок	вечір	ранок	вечір	ранок	вечір
1	2	3	4	5	6	7

На основі даних таблиці будують графік добових коливань вище зазначених показників.

Наприклад:

Таблиця

Добові коливання температури тіла, частоти пульсу та дихання телички "Чорнушка" з __ по __ р.

Дата	Т., °С		ЧП, уд/хв.		ЧД, рух/хв.	
	ранок	вечір	ранок	вечір	ранок	вечір
21.02	40,2	41,5	85	90	31	33
22.02	40,0	40,8	65	60	20	23
23.02	38,4	38,8	60	55	21	20

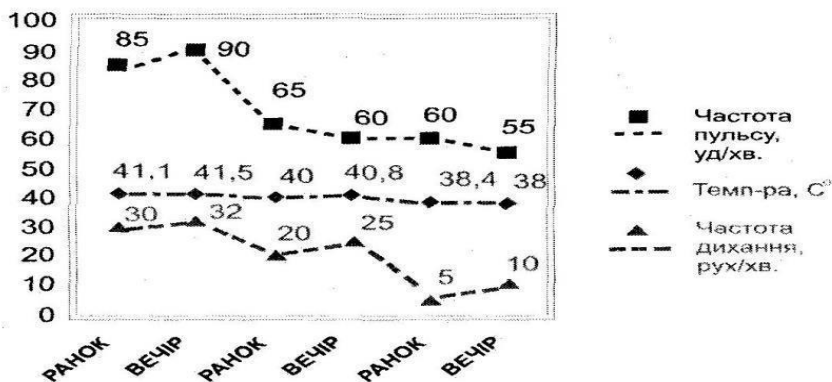

Рис. 1 Добові коливання температури тіла частоти пульсу та дихання телички "Чорнушка"

Визначення габітусу (Habitus) - зовнішній вигляд тварини при цьому визначають положення, тіла в просторі, тілобудову, вгодованість, конституцію, темперамент (тип вищої нервової діяльності), поведінку тварини (загальна реактивність);

1. Дослідження стану кон'юнктиви та видимих слизових оболонок (звертають увагу на колір, ступінь напруження, вологість, наявність витікань);

2. Дослідження шкірного покриву (при дослідженні звертають увагу на блиск, прилягання, густоту, еластичність, силу утримання в волосяних цибулинах, колір та вологість);

3. Дослідження шкіри (визначають температуру, еластичність, запах, колір, наявність свербіжу та паразитів, припухання, наявність висипів, порушення цілості та функції шкіри);

4. Підшкірна клітковина (звертають увагу на ступінь розвитку, наявність набряків, емфізем);

5. Дослідження поверхневих лімфатичних вузлів та лімфосудин (визначають величину, форму, рельєф поверхні, консистенцію, чутливість, рухливість лімфовузла та шкіри, болючість, місцеву температуру);

6. Дослідження рухового апарату (звертають увагу на

постанову кінцівок, кульгавість, рухи, скелетні м'язи, кістки, суглоби, сухожилки, зв'язки, сухожильні піхви, бурси, хвіст, копита, вінчик, роговий башмак);

7. У самок проводять дослідження вим'я (визначають форму, величину, стан волосяного покриву, колір шкіри, наявність порушень цілісності, висипів, набряки, температуру на симетричних ділянках, еластичність шкіри, консистенцію, болючість вимені, форму, об'єм дійок, їх чутливість, консистенцію, тонус сфінктера, сосковий канал, прохідність соскового каналу при здоюванні, цівку видоюваного молока. При дослідженні молока звертають увагу на колір, запах, консистенцію, наявність домішок та реакцію на мастит).

B. Exploratio systematum et organorum singularinum

В цьому підрозділі описують дані про стан окремих систем і органів на момент дослідження, в такій послідовності:

1. Дослідження серцево-судинної системи.

1.1. Збір анамнестичних даних по серцево-судинній системі;

1.2. Дослідження серця: серцевий поштовх (огляд серцевої ділянки, сила серцевого поштовху, її величина, місце та характер), перкуторні межі (верхня, нижня, задня межа та межі відносної та абсолютної тупості), тони серця (чистота систолічного та діастолічного тонів. їх підсилення, ослаблення, роздвоєння, наявність перикардіальних, кардіопульмональних та екстраперикардіальних шумів);

1.3. Дослідження артеріального пульсу: результати огляду, пальпації (частота пульсу, тахікардія, брадикардія), якість пульсу (наповнення, напруженість, сила, ритм, аритмія, ниткоподібний і т.п.);

1.4. Дослідження венного пульсу (ступінь наповнення, характер коливальних рухів, еластичність).

2. Дослідження дихальної системи.

2.1. Дослідження дихальних рухів (частота, глибина, тип і ритм дихання, симетричність дихальних рухів, наявність задишки);

2.2. Дослідження верхніх дихальних шляхів та кашлю:

2.2.1. Дослідження носу (звертають увагу на наявність та характер носових витікань, видихуване повітря, стан ніздрів, крил носу та слизову оболонку);

2.2.2. Дослідження придаткових порожнин (верхньощелепова, лобна). Встановлюють їх конфігурацію, місцеву температуру, чутливість цих порожнин та зміни кісткової тканини);

2.2.3. Дослідження гортані та трахеї (звертають увагу на положення голови й шиї. набряки, форму, величину, чутливість, місцеву температуру, характер звуків та досліджують наявність і характер кашлевого рефлексу).

2.3. Дослідження грудної клітини (визначають форму, болючість, місцеву температуру, наявність набряків, емфізем, цілісність ребер, характер їх поверхні, встановлюють задню межу легень, тип дихання, наявність патологічних шумів).

3. Дослідження харчотравної системи (прийом корму та води, дослідження рота та ротової порожнини, глотки, стравоходу, черева, шлунку, додаткові методи дослідження).

3.1. Дослідження приймання корму та води (при цьому досліджують апетит, наявність спраги, приймання корму та води, жування, ковтання, відригування, жуйки та блювати);

3.2. Дослідження рота та ротової порожнини (починають із зовнішнього огляду, визначають стан губ і щік, правильність стуляння ротової щілини, наявність слинотечі, свербіжу та мимовільних рухів губами. Потім звертають увагу на стан слизової оболонки рота, язика, зубів, ясен, поверхні щік, вміст ротової порожнини і запах з неї);

3.3. Дослідження глотки (звертають увагу на положення голови і шиї, конфігурацію ділянки глотки і верхньої частини яремного жолоба, виявляють набрякання, ущільнення тканин, болючість, підвищення місцевої температури, наявність сторонніх тіл);

3.4. Дослідження стравоходу (визначають його болючість, закупорку сторонніми тілами, нагромадження кормових мас, наявність набряків, крепітації і т.д.);

3.5. Дослідження черева (оглядом встановлюють величину, форму, симетричність, стан голодних ямок, здухвин, нижніх

контурів живота, наявність вип'ячувань; при поверхневій пальпації черева визначають стан шкіри й підшкірної клітковини, тонус, болючість всієї черевної стінки або окремих її ділянок, наявність набряків, пухлин, гриж, застосовуючи глибоку пальпацію визначають вагітність (у самок), величину, форму, положення, наповнення, характер поверхні, болючість, рухливість органів черевної порожнини. У дрібних тварин – наявність інвагінації, пухлин, та непрохідності.

3.6. Дослідження шлунка (визначають об'єм і форму черева, частоту, силу і ритм скорочення шлунку, ступінь його наповнення, характер і консистенцію вмісту, чутливість і напругу стінок, наявність шумів та ін.).

3.7. Дослідження кишечника (зовнішнім оглядом виявляють зміни форми черева, поведінки тварини, акту дефекації; у дрібних тварин пальпацією визначають чутливість і напруження черевної стінки, форму, розміщення, рухомість, болючість і характер вмісту кишечника, у великих тварин пальпація кишечника можлива лише через пряму кишку (ректальне дослідження); перкусія кишечника не має великого діагностичного значення; аускультацією досліджують моторну функцію кишечника завдяки перистальтичним шумам (сила, характер);

4. Дослідження печінки.

Визначають іктеричність слизових оболонок і шкіри на непеґментованих ділянках, болючість в ділянці печінки, місце знаходження, її межі. При значному збільшенні можна визначити її консистенцію та стан поверхні).

5. Дослідження сечостатевої системи.

5.1 Дослідження сечовиділення (положення тварини під час сечовиділення, сила і характер потоку сечі, тривалість акту сечовиділення, його частота, добова кількість сечі);

5.2 Дослідження нирок (межі розташування, наявність набряків, величину, форму, чутливість, консистенцію, болючість, в разі необхідності застосовують лабораторні методи дослідження - біопсія, рентгенівське дослідження, дослідження функціонального стану);

5.3 Дослідження сечового міхура (виявляють відвисання

черевної стінки в ділянці розміщення сечового міхура, досліджують акт сечовиділення (див. пункт 5.1.), звертають увагу на розміщення, наповнення та чутливість, об'єм, тонус його стінки, болючість, наявність сторонніх тіл та ін., при необхідності застосовують додаткові методи дослідження цистоскопія, катетеризація);

5.4 Дослідження уретри (звертають увагу на стан слизової оболонки, прохідність, наявність сечових каменів);

6. Дослідження нервової системи:

Рекомендується проводити за наступною схемою - дослідження поведінки тварини, черепа та хребта, органів чуття, поверхневої і глибокої чутливості, рухової сфери та рефлексів.

6.1 Дослідження поведінки тварин (досліджують спостереженням за змінами положення тіла, рухів очей, вушних раковин, хвоста, кінцівок, приймання корму та води);

6.2 Дослідження черепа та хребта (при дослідженні черепа звертають увагу на об'єм, форму, наявність деформацій, температуру шкіри, болісну чутливість, консистенцію кісток, їх цілісність, характер перкусійного звуку; досліджуючи хребет визначають чутливість, температуру, викривленість, цілісність):

6.3 Дослідження органів чуття (дослідження зору - стан зору, витікання з очей, повіки, очне яблуко, райдужна оболонка, зіниця, сітківка; слух - досліджують за допомогою звукових подразників, знайомих тварині; нюх - досліджують за допомогою пахучих речовин (ароматне сіно, силос і т.д.); смаковий аналізатор - досліджують реакцію тварини на різні смакові подразники (наприклад велика рогата худоба розрізняє гірке, солодке, кисле, солоне, але перевагу віддає солодкому і негативно реагує на гірке;

6.4 Дослідження чутливості (тактильну чутливість досліджують доторканням яким-небудь предметом до кінчиків волосся холки, спини, черевних стінок; больову чутливість визначають поколюванням шкіри голкою, попередньо закривши тварині очі; температурну чутливість, визначають прикладанням до шкіри металевих пластинок, нагрітих до певної температури, або посудин (пробірок) з холодною і гарячою водою;

6.5 Дослідження рухової сфери (при цьому досліджують тонус м'язів, здатність їх до активних рухів і координацію рухів);

6.6 Дослідження рефлексів (поверхневі рефлекси – рефлекс шкіри та слизових оболонок, глибокі рефлекси – рефлекси сухожилків, м'язів і окістя). Досліджують рефлекси нанесенням певного подразника на відповідну ділянку тіла з наступною оцінкою реакції організму.

C. Explorationis speciales

1 . Дослідження системи крові.

1.1. Визначення фізичних властивостей – кількість крові, питома щільність, швидкість зсідання крові та осідання еритроцитів, рефракція кров'яного згустку;

1.2. Біохімічний аналіз крові – визначення кількості гемоглобіну, загального білку та його фракцій, загального кальцію, неорганічного фосфору, вітамінів, мікроелементів та ін.;

1.3. Дослідження морфологічного складу – підрахунок кількості еритроцитів, лейкоцитів, тромбоцитів, виведення лейкограми;

1.4. Серологічне і бактеріологічне дослідження крові;

1.5. Дослідження кісткомозкового пунктату;

2.Дослідження сечі.

2.1. Макроскопічне дослідження – кількість, колір, прозорість, консистенція, запах, відносна щільність (питома вага), водневий показник (РН):

2.2. Хімічне дослідження – визначення білку, цукру, кетонових тіл, білірубину, крові і кров'яних пігментів;

2.3. Дослідження осаду сечі.

3. Додаткові дослідження харчотравної системи (зондування, ректальне дослідження, рентгенологічні дослідження, пункція кишечника, дослідження калу (макро-, мікроскопічне, хімічне, бактеріальне та гельмінтологічне).

4. Функціональні дослідження органів і систем (аускультційна проба з апное, проба з прогонкою, з апное за Шарабріним).

D. Descriptio plena processus pathologici

Описують дані про стан патологічного процесу, вказуючи його локалізацію, вираженість і ознаки: припухлість, його розміри, консистенція: температура – гаряча, холодна; чутливість – болюча,

не болюча, втрата чутливості і т.п.

Розділ 4. Diagnosis et diagnosis differentials

Цей розділ оформляють з урахуванням вище наведених досліджень. Диференціювати захворювання необхідно від подібних, що мають характерні для визначеної групи процесів ознаки.

Розділ 5. Prognosis qvo ad vitam et valetudinem completam

Необхідно передбачити можливий перебіг хвороби по відношенню до здатності і відновлення функції органу, який нерідко буває ризичним.

Розділ 6. Decursus morbi et therapia

Записи ведуть щоденно в формі щоденника

Дата	Т		П		Д		Перебіг хвороби та ознаки	Лікування, режим утримання і годівлі
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Заповнюючи 8 графу в день надходження хворої тварини, відмічають дані перебігу хвороби, ознаки і діагностичні дослідження, що вказані у відповідних розділах, або наводять коротко їх перелік. З другого дня лікування необхідно вказувати про перебіг хвороби, ознаки і діагностичні дослідження, так як уже на другий день деякі ознаки можуть зникнути, змінитися або з'явитися нові.

В 9-й графі наводять застосовані процедури і препарати, їх дозу, шляхи введення, рецепти. Вказують: тварина знаходилась на прив'язі, у станку стаціонару, або без прив'язі, або на пасовищі; відмічають склад раціону.

По закінченню курації здобувач, опрацювавши відповідну літературу з даного питання, повинен проаналізувати отримані в процесі курації дані і дати обґрунтування до постановки діагнозу, вказати патогенез процесу і механізм клінічного прояву хвороби, механізм дії використаних лікувальних засобів. Це висвітлюється в епікризі.

Розділ 7. Epicrisis

В даному розділі здобувач повинен, виходячи з власних

спостережень та літературних даних, відобразити аналіз матеріалу історії хвороби тварини, курацію якої проводили. Таким чином, це фактично другий самостійний розділ, свого роду додаток, що переслідує педагогічну мету - навчити працювати з літературними джерелами, аналізувати випадок який спостерігали (патогенез і перебіг процесу) і детально обґрунтувати поставлений діагноз і застосоване лікування. Таким чином, ця частина історії хвороби являється методичною основою розвитку клінічного мислення у здобувачів.

Визначення захворювання. Тут повинен бути вказаний уточнений діагноз і наведено визначення патологічного процесу.

Надалі викладення епікризу повинно служити обґрунтуванням для даного діагнозу.

Етіологія. Наводять достовірні дані із анамнезу і можливі причини хвороби; необхідно виділити ті причини, які обумовили виникнення даного захворювання. В закінченні розділу дають аналіз етіологічних факторів, що викликали захворювання. При цьому враховують фізіологічний стан організму і умови навколишнього середовища в цілому, так як таке розуміння етіології може дати вірне трактування суті самого патологічного процесу.

Якщо в результаті обстеження хворої тварини причини даного патологічного процесу лишились не виясненими, то висловлюють припущення або наводять можливі етіологічні фактори за літературними даними.

Патогенез. В цьому розділі необхідно описати розвиток хвороби від початкових її ознак до закінчення хвороби: якщо захворювання закінчилось загибеллю тварини, то наводять дані патологоанатомічного розтину і додають акт. Описання повинно ґрунтуватись на відповідній літературі даних клінічної діагностики, внутрішніх незаразних хвороб, нормальної патологічної фізіології, пат анатомії, біохімії, мікробіології та інших джерел. При цьому куратор повинен показати уміння аналізувати літературні дані і обґрунтувати патогенез описуваного випадку.

Якщо курирується хвора тварина із патологічним процесом який уже розвивається, потрібно описати патогенез в цілому за даними анамнезу, результатам досліджень та за перебігом хвороби в період курації.

Клінічна картина. Описують клінічні ознаки даного захворювання. Необхідно розкрити найбільш характерні ознаки захворювання. Для підтвердження їх наводять дані гематологічних, серологічних, бактеріологічних, цитологічних та інших досліджень. На основі патогенезу пояснюють клінічну картину. Описання клініки ведуть з додаванням фотографій, рисунків, целофанограми, рентгенограми і т. д., об'єктивно відображають картину хвороби. На фотографіях або рисунках повинні бути зроблені відповідні цифрові або буквені позначки із посиланням на них в тексті. Описання клініки повинно переслідувати мету - показати динаміку зміни картини хвороби.

Обґрунтування діагнозу. В цьому розділі потрібно зробити висновок, що даний діагноз поставлений на основі визначених досліджень і клінічних ознак.

Описання диференційно-діагностичних ознак потрібно проводити з урахуванням схожих захворювань, при розгляді яких можуть виникати труднощі в постановці діагнозу.

Прогноз визначають з урахуванням складності процесу, анатомо- функціональних змін і результатів лікування з передбаченням у відношенні життя тварини, функції органа у зв'язку з господарським його використанням.

Обґрунтування лікування і профілактики. В цьому розділі необхідно показати, що отримано в результаті застосування тих чи інших засобів; описують існуючі методи терапії.

Описання лікувальних заходів ведуть в тій послідовності, в якій їх застосовували. Описання фармакодинаміки необхідно пов'язати з клінічною картиною і розвитком хвороби. Куратор повинен обґрунтувати призначення вказаних методів лікування. Тут потрібно відмітити допущені помилки в лікуванні, а також режим утримання, годівлі і обґрунтування до цього. В кінці історії хвороби у стислій формі роблять резюме, де підбивають підсумки спостережень із короткою оцінкою методів і способів лікування, вказують в якому стані виписана тварина, як її слід використовувати. Наводять економічні розрахунки витрат лікування, визначають господарсько-економічну доцільність або недоцільність лікування тварин із подібним захворюванням. Після резюме дають перелік використаної літератури.

Додаток до історії хвороби.

1. Графік температури, пульсу та дихання.

2. Результати спеціальних досліджень: рентгеноскопія, рентгенографія, фістулографія, алергічні, серологічні, бактеріологічні, гістологічні та ін.

3. Результати лабораторних досліджень: крові, сечі, шлункового соку, шлункового вмісту, фекалій, ліквору, трансудату, ексудату тощо. У разі смерті тварини дають протокол розтину.

**Приклади оформлення списку літератури згідно ДСТУ 8302:2015
«Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні
положення та правила складання»**

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Книги	
Один автор	Скидан О. В. Аграрна політика в період ринкової трансформації : монографія. Житомир : ЖНАЕУ, 2008. 375 с.
Два автора	Крушельницька О. В., Мельничук Д. П. Управління персоналом : навч. посіб. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ, 2005. 308 с.
Три автора	Скидан О. В., Ковальчук О. Д., Янчевський В. Л. Підприємство у сільській місцевості : довідник. Житомир, 2013. 321 с.
Чотири автори	Методика нормування ресурсів для виробництва продукції рослинництва / Вітвіцький В. В., Кисляченко М. Ф., Лобастов І. В., Нечипорук А. А. Київ : Укragропромпродуктивність, 2006. 106 с. Основи марикультури / Грициняк І. І. та ін. Київ : ДІА, 2013. 172 с.
П'ять і більше авторів	Екологія : навч. посіб. / Б. В. Борисюк та ін. Житомир, 2003. 174 с. Методи підвищення природної рибопродуктивності ставів / Андрющенко А. І. та ін. ; за ред. М. В. Гринжевського. Київ, 1998. 124 с.
Колективний автор	Органічне виробництво і продовольча безпека : зб. матеріалів доп. учасн. III Міжнар. наук.-практ. конф. / Житомир. нац. агрокол. ун-т. Житомир : Полісся, 2015. 648 с.
Багатотомне видання	Генетика і селекція в Україні на межі тисячоліть : у 4 т. / гол. ред. В. В. Моргун. Київ : Логос, 2001. Т. 2. 636 с. Фауна України. В 40 т. Т. 36. Инфузории. Вып. 1. Сукториин (Ciliophora, Suctorea) / И. В. Довгаль. Киев : Наукова думка, 2013. 271 с.
За редакцією	Доклінічні дослідження ветеринарних лікарських засобів / за ред. І. Я. Коцюмбаса. Львів : Тріада плюс, 2006. 360 с.
Автор і перекладач	Котлер Ф. Основы маркетинга : учеб. пособие / пер. с англ. В. Б. Боброва. Москва, 1996. 698 с. Брігхем Є. В. Основы фінансового менеджменту / пер. з англ. В. Біленького та ін. Київ : Молодь, 1997. 998 с.

Частина видання	
Розділ книги	Саблук П. Т. Напрямки розвитку економіки в аграрній сфері виробництва. Основи аграрного підприємництва / за ред. М. Й. Маліка. Київ, 2000. С. 5–15.
Тези доповідей, матеріали конференцій	Зінчук Т. О. Економічні наслідки впливу продовольчих органічних відходів на природні ресурси світу. Органічне виробництво і продовольча безпека : зб. матеріалів доп. учасн. II Міжнар. наук.-практ. конф. Житомир : Полісся, 2014. С. 103–108. Скидан О. В., Судак Г. В. Розвиток сільськогосподарського підприємництва на кооперативних засадах. Кооперативні читання: 2013 рік : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 4–6 квіт. 2013 р. Житомир : ЖНАЕУ, 2013. С. 87–91.
Статті з продовжувочих та періодичних видань	Якобчук В. П. Стратегічні пріоритети інноваційного розвитку підприємництва в аграрній сфері. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Сер. Економіка. 2013. Вип. 148. С. 31–34. Масловська Л. Ц., Савчук В. А. Оцінка результативності і ефективності виробництва органічної агропродовольчої продукції. Агросвіт. 2016. № 6. С. 23–28. Акмеологічні засади публічного управління / Є. І. Ходаківський та ін. Вісник ЖНАЕУ. 2017. № 1, т. 2. С. 45–58. Dankevych Ye. M., Dankevych V. Ye., Chaikin O. V. Ukraine agricultural land market formation preconditions. Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis. 2017. Vol. 65, №. 1. P. 259–271.
Електронні ресурси	
Книги	Ілляшенко С. М., Шипуліна Ю. С. Товарна інноваційна політика : підручник. Суми : Університетська книга, 2007. 281 с. URL: ftp://lib.sumdu.edu.ua/Books/1539.pdf (дата звернення: 10.11. 2017).
Законодавчі документи	Про стандартизацію : Закон України від 11 лют. 2014 р. № 1315. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1315-18 (дата звернення: 02.11.2017). Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : проект / М-во аграр. політики та продовольства України. URL: http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822 (дата звернення: 13.10.2017).
Періодичні видання	Клітна М. Р., Брижань І. А. Стан і розвиток органічного виробництва та ринку органічної продукції в Україні.

	Ефективна економіка. 2013. № 10. URL: http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=2525 (дата звернення: 12.10.2017).
	Neave H. Deming's 14 Points for Management: Framework for Success. Journal of the Royal Statistical Society. Series D (The Statistician). 2012. Vol. 36, № 5. P. 561–570. URL: http://www2.fiu.edu/~revellk/pad3003/Neave.pdf (Last accessed: 02.11.2017). Colletta L. Political Satire and Postmodern Irony in the Age of Stephen Colbert and Jon Stewart. Journal of Popular Culture. 2009. Vol. 42, № 5. P. 856–874. DOI: 10.1111/j.1540-5931.2009.00711.x.
Сторінки з веб-сайтів	Що таке органічні продукти і чим вони кращі за звичайні? Екологія життя : веб-сайт. URL: http://www.eco-live.com.ua (дата звернення: 12.10.2017).
Інші документи	
Законодавчі і нормативні документи (інструкції, накази)	Конституція України : станом на 1 верес. 2016 р. / Верховна Рада України. Харків : Право, 2016. 82 с. Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень : Закон України від 5 жовт. 2017 р. № 2164. Урядовий кур'єр. 2017. 9 листоп. Інструкція про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : затв. наказом М-ва фінансів України від 20 квіт. 2015 р. № 449. Все про бухгалтерський облік. 2015. № 51. С. 21–42. Про затвердження Порядку забезпечення доступу вищих навчальних закладів і наукових установ, що знаходяться у сфері управління Міністерства освіти і науки України, до електронних наукових баз даних : наказ М-ва освіти і науки України від 2 серп. 2017 р. № 1110. Вища школа. 2017. № 7. С. 106–107
Стандарти	ДСТУ ISO 9001: 2001. Системи управління якістю. [Чинний від 2001-06-27]. Київ, 2001. 24 с. (Інформація та документация). СОУ–05.01-37-385:2006. Вода рибогосподарських підприємств. Загальні вимоги та норми. Київ : Міністерство аграрної політики України, 2006. 15 с. (Стандарт Мінагрополітики України)
Патенти	Комбайн рослинозбиральний універсальний : пат. 77937 Україна : МПК A01D 41/02, A01D 41/04, A01D 45/02. № а 2011 09738 ; заявл. 05.08.2011 ; опубл. 11.03.2013, Бюл. № 5.

Авторські свідоцтва	А. с. 1417832 СССР, МКИ А 01 F 15/00. Стенка рулонного пресс-подборщика / В. Б. Ковалев, В. Б. Мелегов. № 4185516 ; заявл. 22.01.87 ; опубл. 23.08.88, Бюл. № 31.
Дисертації, автореферати дисертацій	Романчук Л. Д. Оцінка джерел надходження радіонуклідів до організму мешканців сільських територій Полісся України : дис. ... д-ра с.-г. наук : 03.00.16 / Житомир. нац. агроекол. ун-т. Житомир, 2011. 392 с. Романчук Л. Д. Оцінка джерел надходження радіонуклідів до організму мешканців сільських територій Полісся України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра с.-г. наук : 03.00.16. Житомир, 2011. 40 с.
Препринти	Панасюк М. І., Скорбун А. Д., Сплошной Б. М. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль : Ін-т пробл. безпеки АЕС НАН України, 2006. 7 с. (Препринт. НАН України, Ін-т пробл. безпеки АЕС ; 06-1).